

III ZIELKUNDE III

Geloof en Verbeelding.

II.

Welk mensch is er, die niet in gedachten met de toekomst bezig is, zowel van zichzelf als van anderen? Heeft niet ieder mensch zijn begeerten en wenschen, zijn hoop en vrees, zijn plannen en voornemens?

Welnu ook in deze toekomstgedachten spelen geloof en fantasie een voorname rol. Het geloof, zowel de historische functie van het gelooven aan als de religieuze functie van gelooven in. Hij die gelooft aan de vroegere praestaties van een leider of gids, vertrouwt zich voor de toekomst gemakkelijk aan hem toe. Zij die gelooven in God, als hun Vader door Christus, verwachten van Hem al hun heil. De Heilige Schrift gaat ons hierin voor. Het volk Israël geloofde in den Heere en aan Mozes Zijnen knecht, lezen we, Ex. 14 vs 31. Daarin lag opgesloten, dat zij zich voor de toekomst vol vertrouwen aan Mozes' leiding overgaven. En als de apostel Paulus in Rom 1 vs 17 een woord van den profeet Habakuk aanhaalt, dan bedoelt hij daarmee, dat onze behoudenis niet door strijd en werk maar door geloovig rusten op God en Zijn beloften tot stand komt.

Onze verwachtingen voor de toekomst brengen meestal zekere spanning teweeg in onze gemoederen, en nu is het geloof in dit opzicht een ontspannende functie. Het woord van den profeet Jesaja: „Door omkeer en rust zoudt gij gered worden, in stil zijn en vertrouwen zou uwe sterkte liggen” (vertaling Prof. J. Ridderbos), stelt de ontspannende kracht des geloofs in een helder daglicht. Trouwens de voorbeelden zijn voor het grijpen van leiders, die door hun voorbeeldig geloofsleven ontspanning brachten in de gemoederen van hun volgelingen. Prins Willem van Oranje zat rustig in de kerk te Delft onder den dienst des Woords, toen het bericht tot hem kwam van Leiden ontzet. Cromwell had tot spreuk: „Vertrouw op God en houd je kruit droog”. President

wordt in de Pelgrimsreis genegeerd. Ten deele ligt dit aan den opzet van het werk: 't zou niet mee zijn gevallen, om bij dien opzet — een reis naar de eeuwigheid — een plaats te geven aan den ambtelijken dienst des Woords en der Sacramenten, aan de oefening der tucht; maar voor een grooter deel is dit ter zijde laten van de Kerk gevolg van Bunyans individualisme. Gunning zegt terecht, al laat ik de formulering voor zijn rekening: „ook vindt men bij hem dezelfde gering-schatting van uitwendige vormen en ordeningen, die ook den Kwakers eigen was”. (a.w. pag. 27). Hoewel Baptist, werden enkele van zijn kinderen jong gedoopt; vragen als over den kinderdoop of den doop van volwassenen hadden zijn belangstelling niet. De Doop neemt in den strijd van Christen geenerlei plaats in, evenmin als het Heilig Avondmaal.

Daardoor wordt bij hen, die de Pelgrimsreis als een soort model zien, vanzelf indifferentisme ten aanzien van de Kerk en de Sacramenten gewekt.

Wat het spiritualisme betreft, Bunyan heeft alleen belangstelling voor het eeuwige zielebehoud. Dat de Christen een roeping heeft op aarde en ten opzichte van Gods schepping, het komt absoluut niet uit. Ook dit ligt voor een deel aan den opzet van zijn werk, doch slechts voor een deel. Het Spiritualisme wordt ook gepropageerd: iemand, die bezig is met de dingen van de aarde, is gelijk aan een man, die met een vuilnishark strootjes en stokjes en vuil van den grond bijeen en naar zich toe harkt. De eenige taak op aarde, waarvan blijkt, is anderen met het Evangelie bekend te maken. Bunyan heeft er geen oog voor, dat Christus de Verlosser is van ons gansche bestaan en dat Hem alle dingen zijn onderworpen.

Hoe zou het ook kunnen? Spiritualisme is steeds een trouwe metgezel van het mysticisme.

Nog één vraag wil ik beantwoorden: Hoe moeten we oordeelen over het genre van de Pelgrimsreis? Deze lectuurvorm was niet nieuw in Bunyans dagen. Hij dateert al uit de Middeleeuwen. Er zijn wel heel groote bezwaren aan verbonden. Immers als vanzelf wordt de Christen in het centrum gesteld ten koste van den Christus. Hoemeer ik me in de Pelgrimsreis verdiepte, hoe sterker me voor den Geest kwam: God wil, dat Zijn Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging van Zijn Woord onderwezen worden. Wil men een beschrijving van „des Christens reis naar de eeuwigheid” hebben, die uit het gebed in 't Doopsformulier is schooner, krachtiger en schriftuurlijker: dat Gij dit Uw kind altijd wilt regeeren opdat het... in den Heere Jezus Christus wasse en toeneme, enz.

F. de V.

sterk visuele, dat zijn gedichten kenmerkt, vindt men ook hier. Het gejaagde, het snelle tempo, is ook hier een kenmerk en verontrust eenigszins het proza.

Het is niet gemakkelijk, dit boek in te deelen bij een der bekende romangenren. Men kan zelfs met reden de vraag stellen: is het wel een roman? Van karakterontwikkeling is geen sprake. De hoofdpersoon is aan het begin van het boek, wanneer hij plotseling, gewond, zijn intrede doet, niet in wezen verschillend van den pas uit het klooster gekomen boeteling, die bij een onnoodig moeilijke klimpartij in de bergen, verongelukt.

Een reportageroman is het niet. Wel wordt er veel gereisd en getrokken in het verhaal, maar de strek wordt niet zoo beschreven, dat men een bepaalden kijk op land en volk van Polen krijgt. Een aantal moeilijk te lezen en niet te onthouden namen van dorpen en steden, waarvan de schrijver bovendien nog verklaart, dat hun geographische ligging onjuist is vermeld, een paar vreemde woorden, als groet of verwensching gebruikt, zijn de eenige Poolse elementen in het werk. Maar de woeste pracht van den Tatra en de Karpathen wordt niet vertoon. De dichter heeft zijn aandacht gewijd aan de menschen en had nauwelijks oog voor de hen omringende natuur. Een enkele zin getuigt telkens weer van het beeldend vermogen van den schrijver en doet te meer het gemis gevoelen van het natuur-beschrijvende element.

Men vraagt zich bij het lezen af, waarom dit verhaal nu juist in Polen moet spelen, want een regionale roman is het boek ook al niet. „Fir” is niet, wat hij is, omdat hij als Pool geboren en getogen is, en al het typische van den volksaard in zich heeft. Menschen als hij treft men overal aan, al behoort hij tot een uitzonderlijk type.

Er zou een heele hoop critiek kunnen geleverd worden op dit, als roman, zeer onsamenhangende werk. Eigenlijk bestaat het uit losse episodes, meesterlijk geschreven, alle met een sterk dramatisch element, zwaar dynamisch dikwijls, soms op het overdrevene af, zoodat men bij nauwkeurig lezen of herlezen gaat twijfelen aan de bestaansmogelijkheid. Maar de schrijver laat geen tijd aan den twijfel. Er zit een tempo in het boek, dat meesleurt, de opeenvolgende gebeurtenissen rollen voorbij als een film, zoodat men soms nauwelijks bemerkt, dat het afzonderlijke opnamen zijn. Het

gelukkig, op zijn gebed, dat God krachtiger met dezen tekst in zijn hart wilde werken, kreeg hij dien na 14 dagen opnieuw, maar nu met het ontbrekende woordje „u” erbij, zoodat hij weer een poosje houvast had; en zoo klemde hij zich voortdurend vast niet aan het Woord des Heeren, maar aan wat hij „met een gevoelige genade” daarvan ontvangt. Bunyan heeft op deze wijze een jarenlang strijd gevoerd, waarbij hij nu eens roemde in Gods genade, dan weer in vreeselijke benauwdheid leefde. „Mijn vrede had op één dag wel twintig veranderingen; nu troost, dan kwelling; nu rust, dan onrust.”

Een heel merkwaardig geval is het volgende. Bunyan heeft langen tijd gevreesd, de onvergeeflijke zonde te hebben bedreven, omdat het woord uit Hebr. 12: „want gij weet, dat als hij de zegening wilde beërven, hij verworpen werd, enz.” hem meermalen als een vonnis in zijn ziel dreunde. Maar hij kreeg toch ook dat woord: „Mijn genade is u genoeg”. Toen zei hij: „Mijn God! indien beide deze plaatsen, elkander in mijn hart op één tijd ontmoetten, het zou mij verwonderen, welke van beide meest tot mijn best zou wezen. Ja ik verlangde dat het eens gebeuren mocht, en bad er God om”. „Twee of drie dagen daarna kwam mijn begeerte: op een en denzelfden tijd stonden zij tegen elkander en het was mij zeer wonderlijk. Eindelijk begon dat van Ezau's geboorterecht te verzwakken, ging door en verdween; en dat van de algenoegezaamheid der genade overwon met vrede en blijdschap. En zoo als ik hier op peinsde, kwam mij die plaats te binnen, Jac. 2: 13: De barmhartigheid roemt tegen het oordeel”. Het schriftuurlijk bewijs, dat de overwinning van den eenen tekst op den anderen in zijn hart door God gewerkt was!

Niet immer heeft Bunyan zoo bij ingevingen geleefd en Gods Woord verworpen. Hij schrijft ook eens: „Te voren dacht ik doorgaans, ik mocht de belofte niet aangrijpen, tenzij dat ik den troost daarvan kon gevoelen”; en even ervoor: „Want hoewel ik er dien troost en zoetheit niet uit kon halen (uit het woord der belofte n.l.) als wel bij vlagen te voren geschied was, nochtans greep ik aan al wat ik zag”. Maar dat geloovig aangrijpen van Gods Woord is uitzondering; het bovenverhaalde en ander geknoei met teksten valt na deze laatste uitspraken.

't Spreekt vanzelf, dat als zoo de auteur is, zijn werk ook vol is van dit mysticisme. Er is een enkele uitzondering: de mooie passage als Christen en Hoop gevangen zitten in het kasteel Twijfel van den reus Wanhoop. Dan herinnert Christen zich opeens, dat hij den sleutel „Belofte” bij zich heeft en spreekt het uit, dat „deze sleutel hem elke poort in dit kasteel van den Twijfel (zal) ontsluiten”. Dat is, in symbolische inkleeding, leven bij Gods Woord.

spannende van het verhaal is meestal voldoende vergoeding voor het gebrek aan compositie. Men zou b.v. niet gaarne het eerste hoofdstuk over den dollen hond willen missen, omdat het als aanleiding voor de kennismaking met „Fir”, overbodig lang is. Wie niet halsstarrig vasthoudt aan het dogma van een vasten roman-bouw, zal uit de losse, sterk geschreven hoofdstukken, de figuur zien oprijzen van een man met een zeer grillig karakter, moeilijk voor anderen, maar vooral voor zichzelf. Een man met een ijeren wil voor anderen, maar niet in staat eenigen gril of inval van zichzelf te weerstaan of te remmen.

Het type van den rusteloozen zwerver, die het nooit met anderen zal kunnen vinden voor langen tijd, omdat hij slechts zich zelf kan zijn, zelf-zuchtig ook in zijn liefde en toewijding voor anderen. Een tragische figuur.

Het fragmentarisch karakter van het verhaal is ook de oorzaak, dat er geen levensovertuiging uit het verhaal spreekt. Het boek is evenmin christelijk als onchristelijk, en dat is wel een bezwaar. Het voldoet niet, omdat het slechts een zeer interessante beschrijving geeft van een reeks van avonturen, waarin telkens dezelfde persoon een rol speelt. In felle gebeurtenissen openbaart hij vooral den buitenkant van zijn karakter, slechts zelden wordt een blik gegund in het diepste wezen ervan. Dan gevoelen we Firs angst voor het onbekende leven en den geheimzinnigen dood, als bij het sterven van Marjan, de uitwerking van het motief uit het sonnet aan het begin van het boek.

De Groots eerste roman is nog te veel product van den dichter. Hij weet prachtig het emotionele onder woorden te brengen, bezit een groote zeggingskracht, maar mist nog de rustige bezonnenheid van den ontledenden romancier. Toch een zeer interessant boek.

Gron.

H. S.

NU IS HET DE TIJD!.....

Wilt U onthouden, dat U bij het aanwerven van een nieuwe abonné over mooie boeken als premie kunt beschikken? De nieuwe jaargang begint 1 October. Wij zenden gaarne proefnummers.

Maar het is helaas uitzondering. Regel is, dat de pelgrims hun vertrouwen stellen op allerlei bijzonderheden. Als Christen met den Bijbel in de hand rondwaalt, ontvangt hij van Evangelist een rol, die hij zorgvuldig moet bewaren en afgeven aan de hemelpoort. Die rol is voor hem „het onderpand zijner behoudenis, de zekerheid van in de gewenschte haven te zullen aanlanden”. Als hij den heuvel Moelijkheid moet beklimmen, geeft het hem kracht, als hij zijn rol beziet. Wanneer hij zich tegenover Vormelijk en Schijnheilig, die door over een muur te klimmen op het smalle pad zijn gekomen, verdedigen wil als een oprocht Christen, dan wijst hij op zijn rol; die geeft hem zekerheid, evenals een merkteken op zijn voorhoofd, dat één van de dienaren des Konings hem gaf, toen hij bij het kruis stond.

Ook Christinne heeft zulk een bijzondere uitnodiging van den Koning ontvangen en klopt met haar brief in de hand vol vertrouwen aan de enge poort, maar Barmhartigheid, die zulk een brief mist, is vol vrees, zoodat ze voor de poort flauw valt. Wel wordt ook zij binnengelaten, maar inmiddels is de gedachte gesuggereerd, en door de herhaling versterkt: Zekerheid heeft men alleen door een bijzondere stem of iets dergelijks.

Geheel in de zelfde lijn — het Woord Gods is een dood boek, slechts iets bijzonders wekt het leven — ligt de volgende uitspraak van Groothart, een door den Koning aan Christinne gegeven begeleider: „Zijt gij zeker, dat dit gevoel u altijd zal bij blijven?... Dus hebt gij, mijne dochters, al wat gij bezit verkregen door een goddelijke aanschouwing van datgene, waarvan ik u sprak. Herinnert u, hoe u was meegedeeld, dat de h e n d o o r haar gewonen roep geen voedsel geeft aan haar kuikens. Dit hebt gij dus door een bijzondere genade.

Dat in de 18de eeuw ons volk zich heeft trachten te voeden met deze onschriftuurlijke dingen, wie, die de 18de eeuw kent, zal er zich over verwonderen, maar het is wel heel erg te betreuren, dat het ook in de 19de en 20ste eeuw zoo lang heeft geduurd, voor men aan het verzoek van Bunyan zelf heeft voldaan, het verzoek n.l. waarmee hij het eerste deel van zijn Pelgrimsreis besluit:

Vindt ge er zoo goud als schuim, welnu, behoud Terwijl gij 't schuim verwerpt, voor u het goud. Wat nood, als soms mijn goud in erts zit.

Of eigenlijk moet ik het scherper formuleren: schuim en steenen zijn niet schadelijk; hier zijn echter schadelijke elementen, die Gods volk nadeel hebben berokkend. En het is wel een bewijs voor den diepgaanden invloed, die het mysticisme op ons volk heeft gehad, dat deze schadelijke elementen zoo lang geaccepteerd zijn.

Over het individualisme en spiritualisme kan ik korter zijn. Wat het eerste aangaat: de Kerk